УДК=111+61

Коваленко К. Г.
Вищий державний навчальний заклад України
«Українська медична стоматологічна академія»

ОСОБЛИВОСТІ АД'ЄКТИВНИХ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ ВТОРИННОЇ НОМІНАЦІЇ У МЕДИЧНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ

У статті розглянуто особливості ад'єктивних лексичних одиниць вторинної номінації у медичній термінології. Визначено й проаналізовано похідні й складні прикметниками, їх моделі й структуру утворення в медичній термінології.

Ключові слова: *словотвір, прикметник, деривація, словоскладання.*

This article is devoted to peculiarities of adjectival lexical units of secondary nomination in medical terminology. Derivative and compound adjectives are determined and analyzed. Models and structure of derivation in medical terminology are analyzed.

Key words: *word-building, an adjective, derivation, word composition.*

В статье рассмотрены особенности адъективных лексических единиц вторичной номинации в медицинской терминологии. Определены и проанализированы производные и сложные прилагательные, их модели и структура образования в медицинской терминологии.

Ключевые слова: *словообразование, имя прилагательное, деривация, словосложение.*

На сучасному рівні розвитку мовознавства необхідним є дослідження окремих груп ад'єктивних одиниць, що забезпечує більш глибоке розуміння закономірностей мовної системи.

Метою даної розвідки є дослідити ад'єктивні лексичні одиниці вторинної номінації, насамперед в медичній термінолексиці.

Варто зазначити, що суфіксація та словоскладання є найпродуктивніші способи творення нових слів, зокрема прикметників. За допомогою суфіксів утворюються прикметники з різним семантичним й стилістичним забарвленням. За допомогою словоскладання утворюються складні прикметники, які виражають конкретні й абстрактні поняття як у медичній термінології, так й у інших стилях мовлення.

Категоріальним значенням прикметника є ознака предметного (субстантивного) поняття. Наприклад, natural immunity, glandular activity, rectal administration, vaginal administration. Прикметник при поєднанні з іменником виконує функцію визначення. Наприклад: a sick man; a man who is sick; acute ache; ache which is acute; при поєднанні зі зв'язковими дієсловами прикметники виконують функцію предикатива (іменної частини складеного іменного присудка), наприклад: The ache was acute for a definite period of time; He is very feverish, and his temperature is near danger point. Зазвичай конструкції з атрибутивним й предикативним функціонуванням прикметників легко піддаються певним трансформаціям й модифікаціям [1, с. 232]. Однак існують прикметники, які використовуються в реченні лише атрибутивно, наприклад: fractured wrist, wrist is fractured; genetic disease, disease is genetic; infected baby, baby is infected; swollen node, node is swollen, а також існують прикметники, які використовуються в реченні тільки предикативно (прикметники, які позначають в основному стан й відносини), наприклад: to be concerned in smth, anxious, keen, impatient, unwilling, curious.

Прикметники виражають: а) ознаки кольору (white, red, blue, red-roofed, grass-green); б) розміру (small-, large-, huge-, tiny- sized); в) віку (old, young); г) смаку (sweet, bitter, sour); д) запаху (aromatic, fragrant, tasty); е) матеріалу (metallic, crystal); є) якості (steady, flexible); ж) зовнішності (good-looking, pretty, tanned); з) внутрішніх властивостей (kind-hearted, jealous, ambitious); и) ознак за відношенням до місця (rural, provincial); і) простору (distant, near, intimate) [1].

Означення прикметниками властивостей, ознак, якостей предметів детермінує не тільки їх змістовні, але і функціональні характеристики. У класифікації лексичних одиниць по їх функції у висловлюваннях на ідентифікуючі та предикативні прикметники відносяться до предикативної, статичної лексики, визначаючи при цьому простоту семантики. Прикметники відносяться до тих одиниць висловлювання, які самі по собі не володіють властивістю прямої та безпосередньої референції, але відіграють не менш важливу роль у створенні визначених та невизначених дескрипцій, виконуючи функцію модифікаторів. Не вказуючи на референт, прикметники сприяють його ідентифікації шляхом визначених характеристик і ознак референта.

Залежність прикметників від контексту призводить до виникнення труднощів як при описі семантичної структури, так і при описі окремого значення прикметника. Прикметники мають особливість вказувати в певному контексті на варіант ознаки. Властивість, позначувана прикметником, у сполученні з іменником, який детермінує носія цієї властивості, завжди є конкретно-визначеним, індивідуальним і відрізняється від інших виявлень цієї ознаки. Прикметники називають особливу сферу реальної дійсності – сферу властивостей, ознак, якостей, явищ, формують окремий пласт лексики і відрізняються від інших типів лексичних одиниць.

На сучасному етапі розвитку мови є складні та похідні (афіксальні) прикметники, які у своїй структурі мають різний категоріальний апарат та семантику: суфікси-ідентифікатори, що позначають приналежність, подібність, структуру, місце розташування, час, ціль, заперечення істинності, тотожності тощо, вони утворюють систему словотворчих значень похідних прикметників. Наприклад: cephalic, cystic, hepatic, pneumonic, pedal, digital, comfortable, blue-eyed, intravaginal, intramuscular, intravenous, aimless, daily, hourly, nightly, summery, wintry, seasonal, eatable, runny, forgetful, creative, searchless, cureless, greenless, bitterless, unable, irregular, contagious, laryngeal,

muscular homeopathic, digestive, gastrointestinal, painful, painless, fruitful, fruitless, bloodless [2; 3].

Сфера лексичної деривації у системі похідних прикметників сучасної англійської мови базується на значеннях схожості, наявності від субстантивних похідних і значеннях модальності, дії у дієслівних дериватів. Похідні кожного типу містять у своїх значеннях додаткові семантичні компоненти, характер яких є спільним зі значенням спільного семантичного значення. Особливу групу займають похідні прикметники у системі похідних слів прикметники зі значенням схожості, тобто ад'єктивні слова компаративного типу. Утворені на основі іменників, ці деривати примітні у багатьох випадках: вказують на порівняння між компонентами, між об'єктом та предметом, входячи при цьому в певний словотвірний тип з позитивним чи негативним значеннями. Специфіка процесу утворення похідних слів диктує і специфіку мотивованих зв'язків між базовим іменником і похідним прикметником. Ад'єктивні слова компаративного типу, які виникли на основі предметів, об'єктів, явищ, стають доволі економними засобами позначення різних властивостей, ознак.

Основну групу похідних прикметників у медичній термінолексиці складає група слів зі значенням приналежності, відношення до чогось. Наприклад: rectum –rectal, ileum – ileal, myocardium – myocardial, liver – hepatic, infection – infectious, abdomen – abdominal, cheek – buccal, wrist – carpal, vagina – vaginal. Важливим компонентом семантичної групи є визначити тип похідної бази. Семантика похідних слів залежить від значення похідної бази. Похідні прикметники із суфіксом -less є наступною групою медичних термінів, які є прикладом актуалізації у похідному слові сигнифікативно-асоціативних компонентів значення деривативної бази. Наприклад: legless, painless, fruitless, brainless, waterless, colourless, useless, careless.

Інша група похідних прикметників з суфіксом -ish має негативне значення за своєю структурою. Це визначається подвійною природою

модифікації, створення нових лексичних одиниць, які визначають ознаку, що й похідні бази. Похідне слово фіксує певне значення, що вказує позитивну чи негативну оцінку об’єкта або предмета. Так, слова типу womanish, foolish, mannish, oldish, selfish, reddish.

Сфера синтаксичної деривації похідних прикметників охоплює деривати з семантичними значенням структури, цілі, часових та локативних характеристик, ідентичності та контрасту. Група синтаксичних дериватів включає в себе і похідні слова зі значенням належності та ознаки. Невелика група похідних з суфіксом -ful зі значенням наявності належить до синтаксичних дериватів. Наприклад: thankful, delightful, painful, mouthful, topful, hopeful.

Найчисельнішу групу похідних прикметників медичних термінів займають слова із суфіксом al, ic: cystic, aseptic, holistic, cardiac, diabetic, aerobic, genetic, pancreatic, surgical, pharmaceutical, vaginal, viral, adrenal, menstrual, dental, digital, pedal.

Головною ознакою синтаксичних дериватів є те, що в їх семантиці фіксується певний зв’язок, що визначає тип (цілі, ідентичності, мети) з позначуваною похідною базою, яка може бути субстантивною чи предикативною. Семантика похідних слів обмежується спільним семантичним значенням, яке не підвладне модифікаціям чи уточненням [2, с. 218].

На сучасному етапі розвитку англійської мови систему словотворчих афіксів і моделей словоскладання прикметників складають різні семантичні значення та моделі їх утворення. Цілком очевидно, що один і той же суфікс може бути приєднаним до певної групи слів при цьому, виражаючи не одне, а кілька значень. Так, суфікс -able (-ible) виражає значення відношення, володіння, причини, дії, мети, способу дії. Наприклад: passable, eatable, flexible, desirable, horrible, peelable, understandable, advisable, answerable, applicable, irritable, sensible, breakable, responsible, dryable, considerable.

Похідні прикметники медичної термінології з суфіксом -some виражають значення причини, способу: bothersome, troublesome, fearsome, gladsome, lifesome, wearisome, toothsome.

Похідні прикметники, які утворилися за допомогою префіксів in-, im-, il- мають негативне семантичне значення. Так, слова типу illegal, innumerable, unsuccessful, unwise, untrue, illiterate, illogical, imbecile, incapable, incautious.

Похідні прикметники, які утворилися за допомогою префіксів pre-, over-, out- виражають перебільшення дії чи ознаки. Наприклад: predominant, preeminent, premeditated, overmature, overjoyed, overweening, overwrought, outmoded, outrageous, outstanding, outspread [2].

Прикметники з суфіксом – ous є досить продуктивними у сучасній термінолексиці словотвору англійської мови: vivacious, poisonous, nervous, obvious, stupendous, dangerous.

На даному етапі розвитку словотвору англійської мови складні прикметники можуть бути утворені за наступними моделями: A + A = A, A + N ed =A, A + V ing =A, Num + N =A, N + A =A, які виражають конкретні чи абстрактні поняття. Наприклад: blue-grey, greyish-brown, red-roofed, light-hearted, free-handed, green-shaded, efficient-looking, sad-looking, four-wheeled, three-cornered, second-hand, cream-yellow, mile-long, blood-thirsty, frost-white, life-threating, water-soluble, stone-blind, half-dead, self-confident, half-hearted, light-headed, seasick, airsick.

Як показують приклади, похідні слова, зокрема прикметники, утворені за допомогою афіксації та словоскладання займають вагоме місце у системі творення нових лексичних одиниць у медичній термінології. Насамперед, похідне слово це результат неодноразових словотворчих процесів і детермінує значення, які виникли у ході лексичної й синтаксичної деривації. Варто зазначити, що прикметники є результатом постійних та системних процесів, оскільки вони створюють потенцію до поповнення словникового складу мови англійського словотвору [3].

Отже, прикметник як самостійна частина мови виконує безліч функцій, які детермінують те чи інше значення. Що ж стосується морфологічної структури, то вони поділяються на прості, похідні й складні. Варто відзначити, що похідні та складні прикметники є одиницями вторинної номінації. Похідні прикметники утворюються за допомогою процесу афіксації (суфіксації та префіксації), а також шляхом словоскладання й основоскладання. Суфікси-ідентифікатори й суфікси-детермінатори утворюють категоріальний апарат похідних прикметників і виражають такі семантичні значення: значення відношення, схожості, володіння, мети, способу. За допомогою словотворчих префіксів прикметники виражають як позитивні, так і негативні ознаки та властивості. Включаючи до складу слова словотворчий афікс похідне слово набуває нового значення з певним стилістичним забарвленням. Словотворчі афікси (суфікси та префікси) володіють властивістю сполучатися лише з певним діапазоном слів, а також виражати різну лексичну й синтаксичну семантику. Складні прикметники утворюються за допомогою повнозначних частин мови: іменника, прикметника, числівника, прислівника, які складають одне семантичне та структурне ціле і виражають категоріальний та понятійний апарат слів.

Ад'єктивні лексичні одиниці вторинної номінації служать для поповнення словникового складу мови та вдосконалення її структури.

Література

1. Антрушина Г. Б., Афанасьева О. В., Морозова Н. Н. Лексикология английского языка / Г. Б. Антрушина, О. В. Афанасьева, Н. Н. Морозова. – М. : Высшая школа, 1999. – 288 с.

2. Каращук П. М. Словообразование английского языка / П. М. Каращук. – М. : Высшая школа, 1977. – 204 с.

3. Англо-український медичний словник / [уклад. Л. Я. Аврахова та ін.]. – К. : Книга плюс, 2010. – 311 с.